

25.8.2021

ORIVESI

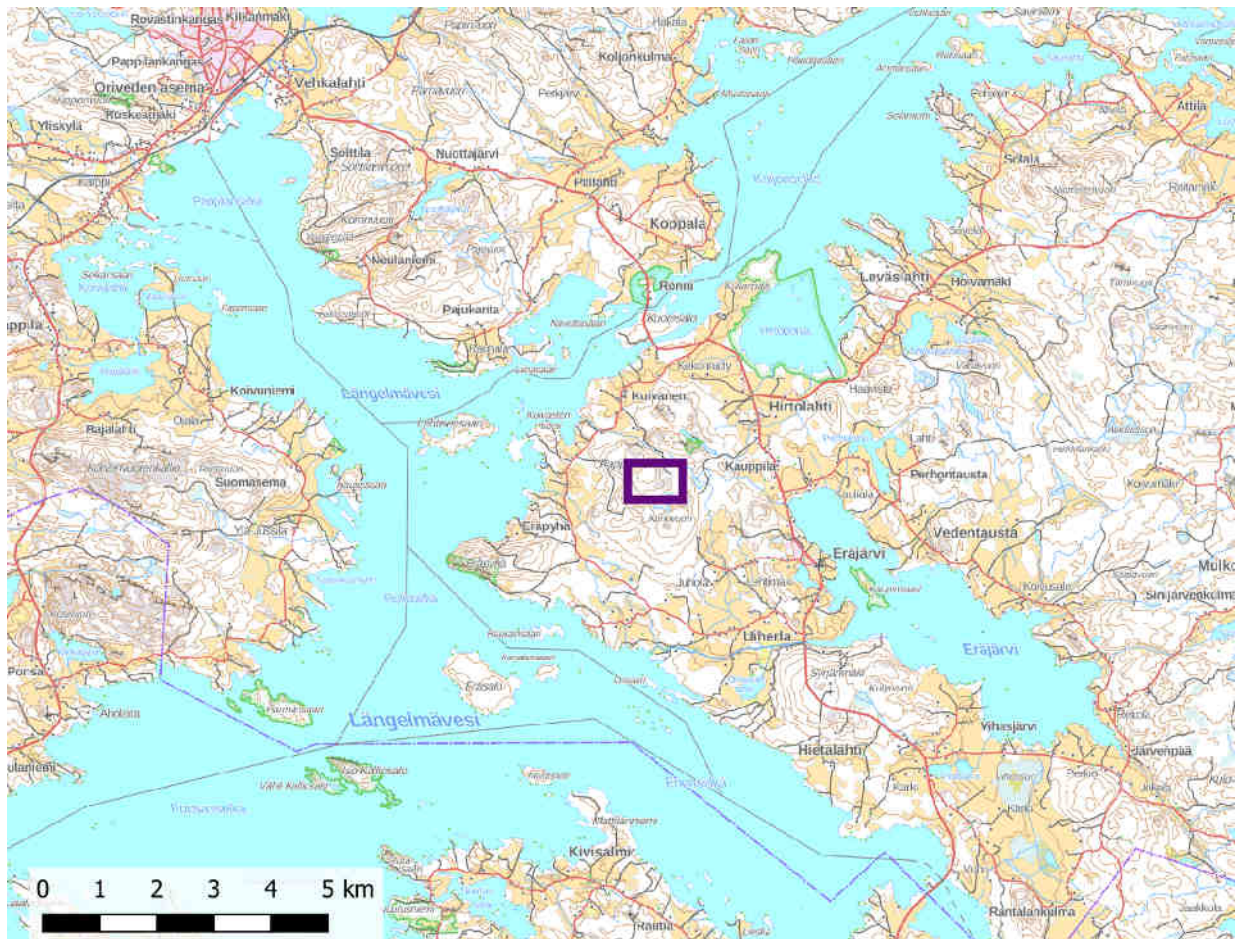
Eräjärvi Rappuvuori arkeologinen tarkkuusinventointi

Tilaaja:
Kurun Kivi

Sinikka Kärkkäinen
Heilu Oy

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1. Eräjärven historiasta	3
2. Tutkimusmenetelmät.....	3
2.1 Esityöt	3
2.2. Maastotyöt.....	4
3. Tulokset	4
Lähteet:.....	10

Kartta 1. Lähestymiskartta.

Tarkkuusinventoitava alue sijoittuu violetin neliön sisäpuolelle kartan keskellä. MK 1:100 000.

ORIVESI ERÄJÄRVI, arkeologinen tarkkuusinventointi

Tiivistelmä & arkistotiedot

Kurun Kivi Oy on hakenut maa-aines ja ympäristölupaa vanhalle Rappuvuoren louhinta-alueelle Oriveden Eräjärvellä. Hankkeen toteuttaja tilasi hankkeeseen liittyvän museoviranomaisen edellyttämän arkeologisen tarkkuusinventoinnin Heilu Oy:ltä.

Inventointialueelta ei tunnettu entuudestaan muinaisjäännöskohteita. Lähin tunnettu kiinteä muinaisjäännös on historiallisen ajan kyläpaikka Kuivanen (Kuiviais/Kuivanen) (muinaisjäännöstunnus 1000017592), joka sijaitsee noin 1,5 kilometrin päässä inventoitavan alueen luoteispuolella.

Tarkkuusinventoinnin kenttätyöt tehtiin 5.-6.8.2021. Niistä vastasi arkeologi (FM) Sinikka Kärkkäinen. Inventoinnin tuloksena alueelta paikannettiin mahdollinen 1800-luvulle ajoittuva louhimoalue. Lisäksi havaittiin viisi kivistä rajapyykkiä, ja hieman alueen ulkopuolelle jäävä vanha kolmiomittauspisteen paikka. Havaintoja ei määritellä kiinteiksi muinaisjäännöksiksi.

Tutkimustyyppi:	Arkeologinen tarkkuusinventointi
Tutkimuslaitos:	Heilu Oy
Tutkimuksen tekijä:	FM Sinikka Kärkkäinen
Kenttätyöaika:	5.-6.8.2021
Tutkimusten rahoittaja:	Kurun Kivi Oy
Aikaisemmat tutkimukset:	-

Kansikuva: Metsittynyttä vanhaa louhimoaluetta inventoidun alueen eteläosassa.

Taustakarttoina Maanmittauslaitoksen Karttakuvapalvelun (WMTS) 05-06/2021 aineistoa, ellei toisin mainita. Koordinaatisto ETRS-TM35FIN, korkeus N2000. Raportin kuvat: Sinikka Kärkkäinen.

1. Johdanto

Nykyisin Oriveteen kuuluva Eräjärvi sijaitsee Pirkanmaan maakunnassa, Oriveden kaakkoispuolella. Eräjärvi sijaitsee Längelmäveden itärannalla ja on ollut Längelmäveden erottamana oma kulmakuntansa ennen Rönнин salmen siltojen rakentamista 1900-luvun alkupuolella. Tarkkuusinventoitava Rappuvuoren alue sijaitsee runsaat kolme kilometriä luoteeseen Eräjärven kirkolta. Maasto inventoidulla alueella on kallioista ja kumpuilevaa ja pääosin mäntymetsää.

Kurun Kivi Oy suunnittelee maa-aineksen ottoa Rappuvuoren alueella ja on hakenut maa-aines ja ympäristölupaa. Pirkanmaan maakuntamuseo antoi hankkeeseen liittyen lausunnon (30.06.2021, diar: 331/2021), jossa todetaan, ettei alueelta tai sen läheisyydestä tunneta kiinteitä muinaisjäännöksiä eikä muita arkeologisia kohteita. Hankealueella arvioitiin kuitenkin mahdollisesti olevan arkeologista potentiaalia, jonka vuoksi alueella tuli tehdä arkeologinen tarkkuusinventointi. Inventoitavaa aluetta lähin tunnettu kiinteä muinaisjäännös on runsaan kilometrin päässä koilliseen sijaitseva historiallinen kylänpaikka *Kuivanen* (*Kuiviais/Kuivanen*).

1.1. Eräjärven historiasta

Eräjärven alueelta tunnetaan runsaasti kivikautisia irtolöytöjä. Alueella on myös kivikautisia asuinpaikkoja. Pronssi- ja rautakautisia havaintoja alueelta on vain muutamia, pääosin irtolöytöjä ja ns. lapinraunioita eli röykkiöitä. Jo alueen nimestä voi päätellä, että alue on ollut lähiseudun kylien vanhoja eränkäyntimaita. Pysyvä asutus vakiintui Eräjärvelle vasta keskiajalla.

Perinteisten elinkeinojen lisäksi kiviteollisuudella on Eräjärvellä pitkät juuret ja alueen liuske- ja graniittiesiintymiä on hyödynnetty jo vuosisatoja. Eräjärvellä esiintyy runsaasti harmaata graniittia, joka on paikoin karkearakeista eli pegmatiittia. Pohjoisessa kulkee liuskevivivyöhyke eli fylliittialue ja etelässä on kiillegneissia ja paikoin harvinaisiakin mineraaleja.

Tarkkaa aloitusajankohtaa louhos- ja louhimotoiminnan aloittamiselle Eräjärvellä ei tarkastetusta lähdekirjallisuudesta (katso sivu 10, Lähteet) löytynyt. Useita mainintoja löytyy kuitenkin siitä, että viimeistään 1800-luvulla graniittia louhittiin paikallisiin tarpeisiin, kuten kivinavettoihin, kellareihin, uuneihin, siltoihin ja sokkeleihin. Raaka-aineena tällöin on ilmeisesti käytetty pääasiallisesti juuri Rappuvuoren graniittia. Louhiminen alueella hiljensi 1900-luvun kuluessa betonin korvatesa kiven rakennusaineena.

2. Tutkimusmenetelmät

2.1 Esityöt

Ennen inventoinnin maastovaihetta tehtiin esityöt, joissa tutustuttiin inventointialueen historiaan ja aluetta kuvaaviin vanhoihin karttoihin. Vanhin tarkasteltu kartta oli 1800-luvun pitäjänkartta. Nykykarttaa verrattiin myös 1900-luvun painettuihin karttoihin. Vanhojen karttojen perusteella alue on ollut syrjäistä takamaata, metsä- ja kalliomaastoa. Vanhoja karttoja haettiin Kansallisarkiston ja Maanmittauslaitoksen arkistoista ja asemoitiin nykyisen maastokartan päälle QGIS-ohjelmalla. Kaava-alueelta käytiin silmämääräisesti läpi myös Maanmittauslaitoksen lidaraineistoa (vinovalovarjoste). Esitöissä tutustuttiin myös kirjalliseen lähdeaineistoon ja pyrittiin etsimään tietoa kivikaivosten historiasta.

Aikaisempia arkeologisia tutkimuksia ei tiettävästi nyt inventoidulla alueella ole tehty ja Eräjärven arkeologinen tutkimus on muutenkin ollut niukkaa.

Ottaen huomioon inventoitavan alueen sijainnin kaukana rannoista ja historiallisesta asutuksesta, historiallista aikaa vanhemman ihmistoiminnan jälkien löytymistä alueelta pidettiin melko epätodennäköisenä.

2.2. Maastotyöt

Tarkkuusinventoinnin maastotyöt tehtiin 5.-6.8.2021. Tutkimuksesta vastasi FM arkeologi Sinikka Kärkkäinen. Tutkimuksen päävastuussa oli arkeologi (FM) Teemu Tiainen.

Maastossa tutkimusalue käytiin kattavasti läpi. Maasto oli pääosin avointa mänty- ja sekametsää ja havaintomahdollisuudet olivat hyvät. Rappuvuoren keski- ja itäosa oli pääosin avointa kalliota ja monin paikoin oli havaittavissa louhos- ja louhimotoiminnan jälkiä, irtonaisia lohkareita ja lohkarekasoja. Alueen halki kulkee vanha, lähes umpeenkasvanut metsätie. Idässä ja etelässä alue rajautui kosteampiin lehtimetsä- ja suoalueisiin.

Inventoinnissa käytettyjä tutkimusmenetelmiä olivat koko alueen silmämääräinen tarkastus. Dokumentointi inventoinnin aikana tehtiin valokuvien, GPS- ja käsimittauksin sekä muistiinpanoin.

3. Tulokset

Inventoinnin tuloksena maastosta paikannettiin mahdollisesti 1800-luvulle ajoittuva louhimoalue. Alue sijoittuu inventointialueen eteläkaakkoisosaan, vuoden 1956 peruskartalla näkyvien louhinta-alueiden eteläpuolelle. Vanhempi ottoalue on selkeästi pienempimittakaavaisempi nuorempiin louhosalueisiin nähden ja alueita verratessa voi huomata selkeästi kivityöstön kehittymisen. Vanhemmalla alueella kalliota on louhittu noin 60 x 80 metrin kokoiselta alueelta kaakkoon viettävästä rinteestä. Joissakin lohkotuissa kivissä näkyy ohuita, noin 1–1,5 cm paksuisia ja 10 cm:n mittaisia porausjälkiä. Louhinta on tapahtunut poraamalla kallioon käsiporalla rivi aloitusreikiä, joihin lyötyjä rautakiiloja iskettiin moukarilla,

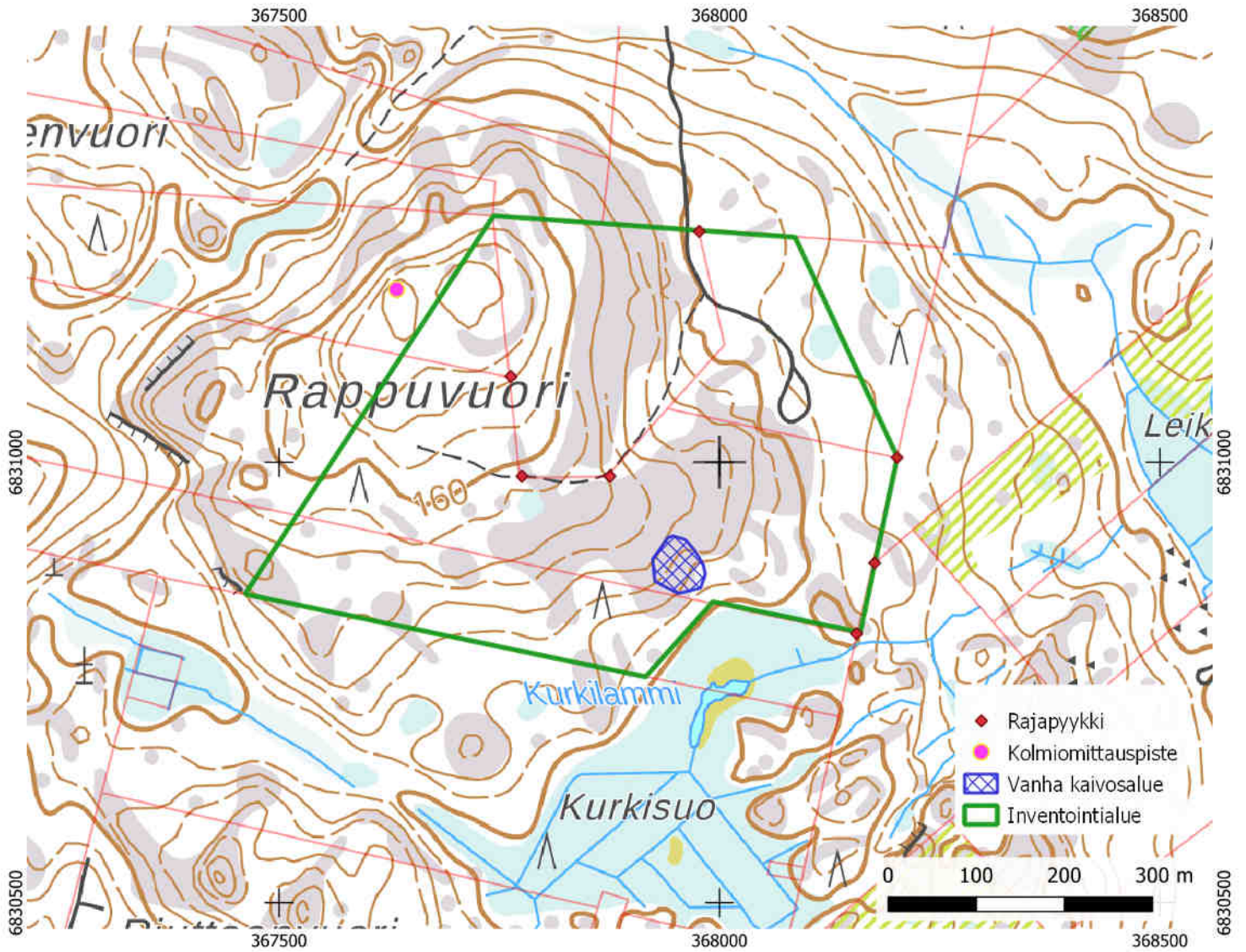
kunnes kivi lohkesi. Alueella on myös muutamia louhinnan jäljiltä jääneitä kivikasoja ja irtolohkareita.

Paikallishistorian mukaan Eräjärven alueella ollut kivilouhimotoimintaa jopa 1700-luvulta lähtien. Mitään tarkkaa ajoitusajankohtaa Rappuvuoren louhostoiminnalle ei kuitenkaan tarkastetusta lähdekirjallisuudesta löytynyt. Rappuvuoren alueen louhimoilla on joka tapauksessa pitkät juuret, ja kivenlouhinnan kehittyessä 1900-luvulla vanhimmat jäännökset ovat jääneet nuorempien alle.

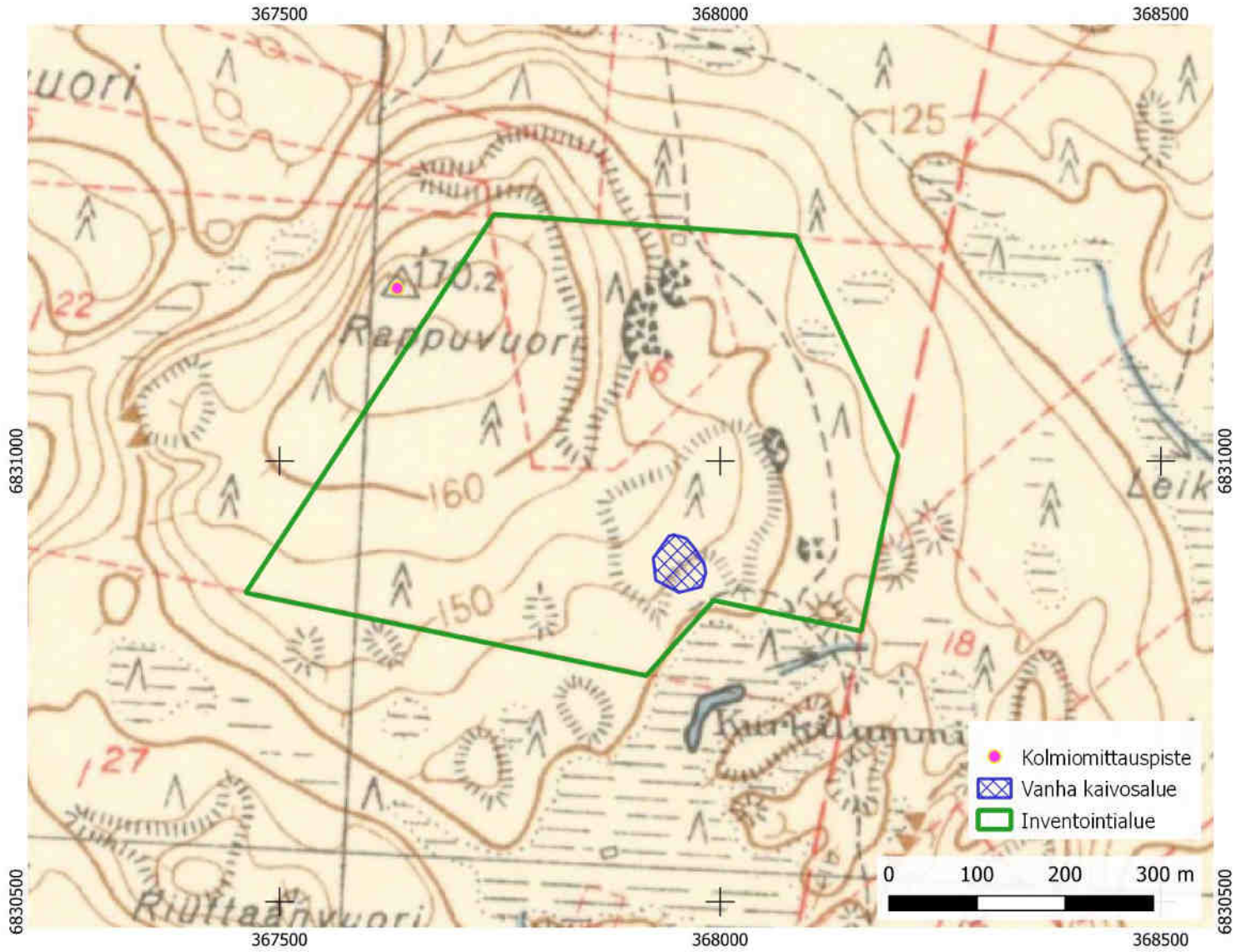
Kiven louhinta rakennustarpeiksi on ollut yleistä koko maassa 1700–1800-luvuilla ja pieniä, kotitarpeeseen käytettyjä louhoksia sijaitsee lähes kaikkialla. Pienten kotitarvelouhimoiden ajoittaminen on monesti vaikeaa. Niiden tutkimuksellinen arvo on yleensä vähäinen, eikä niitä pääsääntöisesti määritellä kiinteiksi muinaisjäännöksiksi.

Maastossa havaittiin myös viisi kivistä rajapyykkiä (kartta seuraavalla sivulla), jotka sijaitsevat nykyisillä kiinteistörajoilla, eikä niitä määritellä muinaisjäännöksiksi.

Hieman inventointialueen ulkopuolelta havaittiin vanhan kolmiomittauspisteen paikka. Mittauspiste on sijainnut Rappuvuoren luoteisosassa, mäen laella. Paikalla on matalahko kiviröykkiö, jonka koko on noin 1,5 x 2 metriä. Sitäkään ei määritellä kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

Kartta 2. Maastossa inventoitu alue on rajattu vihreällä viivalla. MK 1:5000.

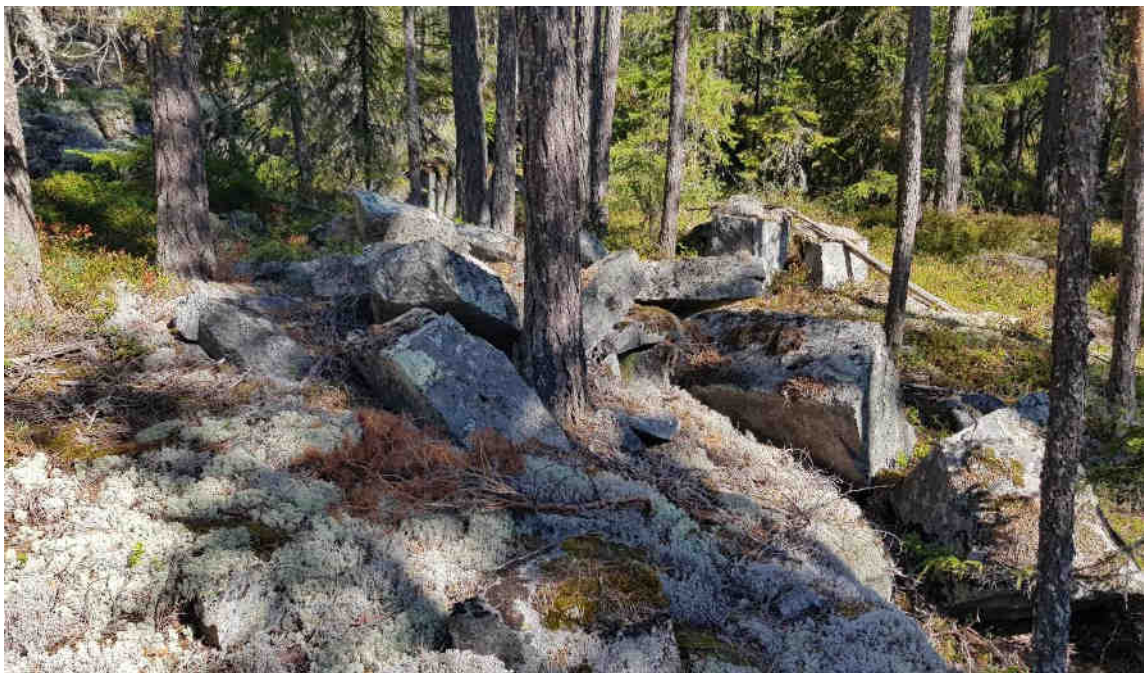
Kartta 3. Inventoitu alue vuoden 1956 peruskartalla, jossa näkyy vielä louhosalueet. MK 1:5000.

Sinikka Kärkkäinen
24.8.2021
Heilu Oy

Kuvia:

Kuva 1. Vanhemman louhimon kivissä oli nähtävissä lyhyitä porausjälkiä.

Kuva 2. Vanhemmalla louhimoalueella oli louhinnan jäljiltä matalia kivikasoja.

Kuva 3. Vanhaa louhimoa. Kuvattu etelästä.

Kuva 4. Nuorempi, vuoden 1956 peruskartalla näkyvä louhosalue. Kuvattu pohjoisesta.

Lähteet:

Tutkimusraportit:

Pukkila, Jouko. 2003. Orivesi, arkeologinen perusinventointi. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Kirjallisuus:

Niukkanen, Marianna. Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojele. Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3.
(<https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/hist-ajan-muinaisjaannokset.pdf>)

Syväjärvi, Arto. 2002. Kivisiä tarinoita.
<http://www.saunalahti.fi/syvajar2/KivisiaTarinoita.pdf>

Tuominen, Ritva. 1977. Eräjärven kunnan vaihteita 1870–1972. Eräjärven seura ry.

Virkkala, K. et al. 1949, Längelmäveden seudun historia 1. Oriveden historia 1. Forssa: Eräjärven, Kangasalan, Kuhmalahden, Längelmäen, Oriveden & Sahalahden kunnat.

Kartat:

Eräjärvi (2142 07 la.* -/-). Pitäjänkartasto. Kansallisarkisto.

Päilahti (2142 07). Peruskartta 1956 ja 1977. Maanmittauslaitos.